

П. КРАВЧЕНКО, Б. СКРЯБІН, О. ДУБІНІНА

БЛОКЧЕЙН І ДЕЦЕНТРАЛІЗОВАНІ СИСТЕМИ

ЧАСТИНА 1

Distributed Lab

DISTRIBUTED LAB

П. Кравченко, Б. Скрыбін, О. Дубініна

БЛОКЧЕЙН І ДЕЦЕНТРАЛІЗОВАНІ СИСТЕМИ

**Навчальний посібник
для студентів закладів вищої освіти**

Видання в авторській редакції

У трьох частинах

Частина 1

Харків
2019

Рекомендовано Вченою радою Харківського національного
університету радіоелектроніки
(протокол засідання №1 від 22 лютого 2019 року)

Рецензенти:

Р. В. Олійников – доктор технічних наук, професор кафедри безпеки інформаційних систем і технологій ХНУ ім. В. Н. Каразіна, провідний дослідник в ІОНК;

І. Д. Горбенко – доктор технічних наук, професор кафедри безпеки інформаційних систем і технологій ХНУ ім. В. Н. Каразіна, академік Академії наук прикладної радіоелектроніки.

О. Г. Оксійук – доктор технічних наук, професор, завідувач кафедри кібербезпеки та захисту інформації факультету інформаційних технологій КНУ ім. Т. Г. Шевченка.

С. В. Васілюк – доктор технічних наук, професор, директор навчально-наукового інституту Радіо, телебачення та інформаційної безпеки ОНАЗ ім. О. С. Попова.

Автори:

П. Кравченко, Б. Скрыбин, О. Дубинина

Кравченко П.

К78 Блокчейн і децентралізовані системи : навч. посібник для студ. закладів вищ. освіти : в 3 частинах. Ч. 1 / П. Кравченко, Б. Скрыбин, О. Дубинина. – Харків : ПРОМАРТ, 2019. – 452 с. : іл. 191; табл. 13; бібліогр.: 124 назв.

ISBN 978-617-7634-39-2

ISBN 978-617-7634-40-8 (ч. 1)

Запропонований навчальний посібник присвячено децентралізованим технологіям, які стали широко популярні завдяки розповсюдженню криптовалют. На початку автори акцентують увагу на технічних і фундаментальних аспектах криптовалют, технології блокчейн і рівні додатків, надаючи читачу можливість глибоко розібратися в основах. Особливість книги полягає в тому, що матеріал викладений на стику принципів роботи, переваг і ризиків інноваційних інформаційних технологій.

Видання розраховано на наукових працівників, викладачів, аспірантів, студентів спеціальностей «Кібербезпека», «Комп'ютерні науки», «Системний аналіз», «Інформаційні системи та технології», «Комп'ютерна інженерія», «Інженерія програмного забезпечення».

УДК 004.9:512.624.95:336.76

ISBN 978-617-7634-40-8 (ч. 1)

ISBN 978-617-7634-39-2

© Кравченко П., Скрыбин Б.,
Дубинина О., 2018

Зміст

ВСТУП	9
ПРО DISTRIBUTED LAB.....	12
1. ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ В ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМАХ	14
1.1 Що таке децентралізація?	14
Поняття децентралізації для інформаційних систем	15
Відмінність децентралізованих систем від систем з резервуванням.....	15
1.2 Історія децентралізованих систем.....	16
Децентралізовані файлообмінні системи	17
Децентралізовані системи передачі даних	19
Децентралізовані обчислювальні системи	19
Децентралізовані системи зберігання даних	20
Децентралізовані системи прийняття рішень	21
Децентралізовані платіжні системи	23
1.3 Застосування принципів децентралізації.....	24
Обмеження та проблеми централізованих систем	24
Застосування децентралізованого підходу.....	26
Принципи побудови децентралізованих систем	27
Типова архітектура децентралізованих систем	30
Обмеження децентралізованих систем	32
Фактори, що вповільнюють впровадження децентралізованих систем.....	33
Висновки	37
2. ІСТОРІЯ ТА ПРИНЦИПИ ФУНКЦІОНУВАННЯ BITCOIN.....	39
2.1 Що таке Bitcoin?.....	39
Історія виникнення Bitcoin.....	41
Проблеми, які здатний вирішити Bitcoin	43
Головні принципи функціонування Bitcoin	45
Емісія в Bitcoin	46
Формування ціни на монети.....	49
Поняття довіри в Bitcoin	52
Обмеження технології Bitcoin	53
Значення децентралізації для Bitcoin.....	54
2.2 Як застосовувати Bitcoin?	56
Ключі у Bitcoin	57
Транзакції в Bitcoin	57
Програмні гарантії	58
Апаратні гарантії	59
Централізовані сховища.....	61
Резервне копіювання гарантіїв	62
2.3 Поняття транзакції у Bitcoin	65

Що таке Bitcoin-транзакція?	66
Перевірка транзакцій	68
Поняття комісії у Bitcoin	71
Поняття конфліктуючих транзакцій	72
2.4 Високорівнева архітектура Bitcoin	74
Архітектура системи з технологією blockchain	74
Процеси в обліковій системі Bitcoin	76
Ролі учасників в обліковій системі Bitcoin	77
Умови, за яких досягається консенсус у Bitcoin	77
Як досягається консенсус в Bitcoin?	79
Порівняння Bitcoin з традиційними платіжними системами	80
2.5 Підтвердження транзакцій у Bitcoin	83
Формування блоків транзакцій	83
Вимоги до нових блоків	85
Принципи змагання між користувачами	86
Розповсюдження блоку	87
Вирішення розбіжностей	88
Поняття повного підтвердження транзакції	90
Винагороди за створення блоків	91
Вплив розривів мережі на облікову систему Bitcoin	93
3. ВСТУП ДО КРИПТОГРАФІЇ ТА УПРАВЛІННЯ КЛЮЧАМИ	100
3.1 Вступ до криптографії	100
Принципи криптографічного захисту інформації	100
Поняття ключів	102
Модель загроз та порушника	103
Генерація та обробка секретних ключів	107
Поняття однонаправленої функції та NP-повної задачі	109
Геш-функція	111
Застосування геш-функцій	115
Дерева Меркла	115
Симетричне шифрування	117
Асиметрична криптографія	120
3.2 Криптографія у Bitcoin	122
Особливості роботи еліптичних кривих	122
Створення біткоін-адрес	124
Конфіденційність в Bitcoin	125
3.3 Зберігання й обробка ключів	129
Головна задача цифрового гаманця	129
Основні підходи до синхронізації гаманця	130
Обробка та зберігання ключів на сервері	131
Ключі на сервері, але доступ до них тільки у клієнта	133
Ключі на пристрої користувача	134
Зберігання монет із застосуванням мультипідпису	136

Холодні, теплі та гарячі гаманці	137
4. ТЕХНОЛОГІЧНІ ДЕТАЛІ ФУНКЦІОНУВАННЯ BITCOIN	141
4.1 Як працюють транзакції в Bitcoin?	141
Структура транзакції	141
Unspent Transaction Outputs (UTXOs)	146
Отримання решти та встановлення комісії	147
Схема передачі монет на прикладі	148
Формування транзакцій у bitcoin-гаманцях	150
Механізм LockTime	154
Off-chain протоколи	155
Signature hash types	157
Запис довільних даних до ланцюга блоків	158
Висновки	161
4.2 Майнінг у Bitcoin	166
Поняття і цілі майнінгу в Bitcoin	166
Класифікація вузлів мережі	167
Поняття ресурсомісткого завдання	168
Обмеження частоти формування блоків	171
Orphan blocks	171
Атака подвійної витрати	173
Поява спеціального обладнання	177
Майнінгові пули та їх завдання	179
Статистика майнінгу і оцінка енергоспоживання	182
4.3 Як реалізований blockchain у Bitcoin	187
Структура блоку	189
Приклади блоків у Bitcoin	191
Поняття Mempool у Bitcoin	193
Життєвий цикл блоку	194
Початкова синхронізація вузла	197
Checkpoints	199
Властивості спільної бази даних Bitcoin	200
4.4 Підходи до синхронізації з мережею та SPV-вузол	204
Складнощі роботи у розподіленій мережі	206
Підходи до синхронізації гаманця з платіжною мережею	207
Робота з повним вузлом мережі	207
Робота з довіреним вузлом мережі	208
Робота з SPV-вузлами	210
Функціонування SPV-вузла	212
Висновки	214
4.5 Механізм мультипідпису та Bitcoin Script	218
Bitcoin-транзакція, яка використовує мультипідпис	219
Варіант мультипідпису 2-3-2	220
Варіант мультипідпису 2-3-3	223

Переваги Wallet-сервісів із мультипідписом 2-3-3	226
Знайомство з Bitcoin Script	227
Концепція P2SH-адрес і переваги їх використання	228
Приклад використання P2SH для MultiSig-адреси	231
4.6 Особливості оновлення Segregated Witness	233
Збільшення пропускної здатності та зворотна сумісність	235
Нововведення Segregated Witness	237
Приклад SegWit-транзакції	240
Нові поняття ваги і розміру	242
Статистика адаптації оновлення	244
4.7 Механізм комісій у Bitcoin	246
Волатильність ціни запису даних	249
Рішення проблеми з волатильністю комісій	249
Підвищення комісії після відправки транзакції	250
Як Segregated Witness допомагає знизити комісії	252
Варіант із другом-майнером	253
Варіант із продажем місць у черзі на підтвердження	254
4.8 Платіжні канали та Lightning Network	256
Що таке платіжний канал?	256
Чому потрібні платіжні канали?	257
Платіжний канал: приклад крок за кроком	258
Особливості платіжного каналу	260
Методи реалізації платіжних каналів	260
Spillman-style payment channels	261
Застосування платіжних каналів	265
Особливості роботи мережі Bitcoin та Lightning Network	265
Як працює Lightning Network	267
5. ТЕХНОЛОГІЯ BLOCKCHAIN	275
5.1 Технологія blockchain та її можливості	275
Ступені децентралізації	277
Архітектура blockchain	280
Властивості блокчейна	281
Застосування технології блокчейн	283
Висновки	288
5.2 Відмінності підходів до досягнення консенсусу	292
Механізм досягнення консенсусу як ключовий елемент децентралізованої системи обліку	292
Proof-of-work	294
Proof-of-stake	294
Delegated proof-of-stake	295
Proof-of-importance	296
BFT	296
FBA	298

Протоколи досягнення консенсусу, що базуються на DAG	299
Основні критерії класифікації механізмів досягнення консенсусу	300
Висновки	302
5.3 Обмеження технології blockchain і складності її застосування	304
Упровадження digital identity	305
Дигіталізація всіх процесів	306
Прийняття єдиних правил обробки даних	306
Перенесення всіх цифрових активів до однієї облікової системи	307
Організація децентралізованого прийняття рішень	307
Обмеження пропускної здатності	308
Обмеження часу підтвердження транзакції	309
Проблема управління (governance)	310
Розподілена відповідальність	311
Проблема оновлення протоколу	312
Висновки	313
6. РОЗВИТОК ДЕЦЕНТРАЛІЗОВАНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	314
6.1 Відгалуження та клони Bitcoin	314
Сплановані форки	315
Методи оновлення програмного забезпечення: softfork і hardfork	318
Незапланований softfork у Bitcoin	320
Поняття спланованих форків	321
Приклади спланованих форків Bitcoin	322
6.2 Альтернативні цифрові валюти та токени	326
Що таке криптовалюта?	326
Litecoin	327
Dash	328
Відмінність алгоритмів майнінгу Litecoin, Dash і Bitcoin	329
NXT	330
BitShares	331
Monero	331
Ethereum	333
Cardano	334
Ripple і Stellar	334
ZCash	335
Інші цифрові валюти	336
Токени	338
Висновки	339
6.3 Вступ до смарт-контрактів	343
Що таке смарт-контракт?	346
Роль оракулів для смарт-контрактів	348
Приклад із купівлею в онлайн-магазині	350
Приклад контракту для спільної купівлі	352
Класифікація платформ смарт-контрактів	354

Відмінність платформ за середовищем виконання	354
Відмінність платформ за способом виконання контрактів	356
Відмінність платформ за способом ініціювання контрактів	357
Висновки	358
6.4 Вступ до токенизації активів	360
Проблеми існуючих облікових систем	363
Що таке платформа токенизації?	364
Принципи функціонування платформи токенизації	366
Можливості, які надає токенизація	367
Прозорість процесів облікової системи	368
Як токенизація приводить до збільшення вартості активів?	368
Умови ефективного застосування платформ токенизації	369
Ризики	370
Відмінність токенизації від оцифровки	370
Чому саме blockchain технологія?	371
Висновки	371
7. КОНФІДЕНЦІЙНІСТЬ КОРИСТУВАЧІВ У ВІДКРИТИХ СИСТЕМАХ	374
7.1 Поняття приватності у цифровому світі	374
Важливість збереження приватності	374
Складові приватності	376
7.2 Конфіденційність у цифрових валютах	378
Blind Signatures	379
Конфіденційність в Bitcoin за замовчуванням	380
CoinJoin	381
Chaumian CoinJoin	383
CoinShuffle	385
Недоліки методу CoinJoin	388
Концепція zero-knowledge proof	389
Confidential Transactions	392
Ring Confidential Transactions	393
MimbleWimble	394
Stealth Addresses	396
Концепція гомоморфного шифрування	397
ЗАКЛЮЧЕННЯ	399
ТЕСТОВІ ПИТАННЯ З ВАРІАНТАМИ ВІДПОВІДЕЙ	401
СЛОВНИК ТЕРМІНІВ	426
ПОДЯКИ	437
ПРО АВТОРІВ	438
ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА ТА ПОСИЛАННЯ	439

ВСТУП

З появою Інтернету світ почав стрімко змінюватися, до того ж темп змін постійно зростає. Децентралізація в інформаційних системах стала не просто черговою віхою технологічної еволюції, як це було у випадку з появою рідинно-кристалічних моніторів і відмовою людей від звичних моніторів з електронно-променевою трубкою; вона пропонує кардинально новий підхід, який здатен змінити принципи людської взаємодії. Це особливо помітно, коли йдеться про політичний устрій чи забезпечення довіри до систем обліку фінансів.

Устрій традиційних облікових систем не дозволяє користувачам бути впевненими у цілісності та достовірності отриманих даних – усе, що залишається, це довіряти. У сучасному світі користувачі все частіше хочуть *не просто довіряти, а мати можливість перевірити*.

Зацікавленість в прозорих облікових системах стала особливо високою після появи цифрових платіжних систем, які висували суворі вимоги до часу підтвердження і безпеки транзакцій. Побічним ефектом підвищення продуктивності стала сильна централізація та повна непрозорість таких систем, що позначилося на житті цілих груп людей і навіть країн. Можливість відключення від платіжних систем використовується як важіль політичного тиску, непрозорість систем знижує довіру і обмежує вільну конкуренцію, а доступ до історії транзакцій тільки для обмеженого кола організацій дозволяє контролювати життя людей.

До появи Bitcoin всі фінансові системи були закритими і захищалися «традиційними» методами: за допомогою фаєрволів, систем контролю доступу тощо. Поява Bitcoin показала, що фінансова система може не тільки існувати без єдиного центру прийняття рішень, але також бути прозорою для *всіх* та дозволяти проводити її аудит, при цьому забезпечуючи приватність платежів користувачів та гарантуючи за допомогою математики надійну роботу за заданими правилами.

Принципи та архітектура Bitcoin можуть бути застосовані для вирішення широкого класу задач, починаючи від голосування та

взаєморозрахунків до управління ланцюгами поставок товарів. Блокчейн як спосіб спільної обробки інформації стає інструментом, що дозволяє проектувати надійні та прозорі облікові системи.

Багато технологій, які розглядаються в цьому навчальному посібнику, або винайдені, або вперше широко застосовані в Bitcoin. Тому було прийнято рішення приділити особливу увагу саме йому. При цьому Bitcoin буде розглянутий не стільки в контексті фінансового або інвестиційного інструменту, скільки в якості прикладу реалізації *децентралізованої облікової системи*.

Основною метою, яку ставлять перед собою автори, є донесення принципів роботи децентралізованих систем в аспекті прийняття рішень, зберігання даних, управління безпекою, довіреного аудиту та забезпечення приватності. Розуміння цих принципів, на наш погляд, дозволить читачеві детальніше розібратися в децентралізованих технологіях, зогранізує їх розуміння та стане дороговказом в океані різних протоколів і систем. Для досягнення мети були здійснені наступні кроки:

- кожен розділ містить визначення та контекст, в межах якого оперують розглянуті системи;
- фокус уваги зосереджений у першу чергу на питанні, *чому* так працює та чи інша технологія (з прикладами застосування);
- принципи роботи пояснюються на реальних прикладах з мінімально необхідною кількістю технічних деталей;
- матеріал викладений за допомогою ілюстрацій, схем та діаграм;
- технічні концепції пояснюються на прикладах з життя;
- наводяться поширені міфи та їх спростування;
- наводяться відповіді на найбільш поширені питання;
- для контролю засвоєння знань розроблені тести.

Аудиторією для даного посібника є читачі зі знаннями в області побудови комп'ютерних систем і мереж, починаючи з базового рівня. За допомогою цієї книги ми маємо наміри підготувати читача до

розуміння суті наступаючої ери цифрової економіки. Теми, що розглядаються, ретельно підібрані і дозволяють людині, яка бажає створювати інновації, отримати вичерпну оцінку найбільш важливих технологій. У деяких місцях книги представлений текст вельми технічного характеру, та ми розуміємо, що деякі моменти у змісті таких ділянок можуть виявитися не достатньо зрозумілими для читачів без технічної освіти. Однак ми спробували збалансувати рівень складності викладеного матеріалу за допомогою ілюстрацій та узагальнюючих висновків.

Основою для написання навчального посібника став курс лекцій, спочатку створений Павлом Кравченком у 2014 році для студентів у галузі інформаційної безпеки. Пізніше матеріал курсу допрацював Богдан Скрябін до онлайн-версії. Дидактичний аспект розроблений Оксаною Дубініною. На момент завершення роботи над даною книгою курс був прочитаний 15 разів в університетах Харкова, Одеси та Хайфи.

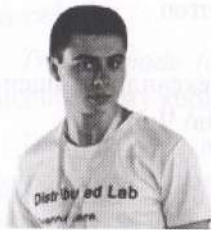
ПРО АВТОРІВ

Павло Кравченко

Засновник компанії Distributed Lab. Галузь наукових досліджень: блокчейн і децентралізовані технології. Галузь експертизи: криптографія, інфраструктура відкритих ключів, токенизація активів, моделі безпеки, архітектура децентралізованих систем. Кандидат технічних наук у галузі інформаційної безпеки, автор 15 наукових робіт, з яких 5 присвячено технології блокчейн і децентралізованим системам. З 2014 року почав свою діяльність у галузі створення децентралізованих облікових систем як криптограф у проєкті Stellar.

Богдан Скрябін

Провідний спеціаліст із криптографії та децентралізованих систем у Distributed Lab. Галузь наукових досліджень: протоколи децентралізованих облікових систем, архітектура програмних гаманців, криптографічні схеми, конфіденційність у цифрових валютах. З 2014 року залучений до індустрії децентралізованих технологій і блокчейн. Захистив магістерську роботу з теми «Аналіз вразливостей децентралізованих платіжних систем». Провів 9 академічних курсів і факультативів у вищих навчальних закладах технічного профіля.

Оксана Дубініна

Професор кафедри комп'ютерної математики та аналізу даних факультета комп'ютерних наук і програмної інженерії Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». Галузь наукових досліджень: математичний апарат у Software Engineering, дидактичний простір комп'ютингу, математичне моделювання. Кандидат технічних наук, доктор педагогічних наук у галузі професійної освіти (ІТ-галузь). Автор 75 наукових і навчально-методичних праць.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА ТА ПОСИЛАННЯ

1. Online Browsing Platform [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso-iec:2382:ed-1:vl:en>.
2. Usenet: A Bulletin Board for Unix Users // BYTE. – 8(10) January 1983. – P. 219–236.
3. Bhushan A. A File Transfer Protocol [Електронний ресурс] / A. Bhushan. – April 1971. – Режим доступу: <https://www.rfc-editor.org/rfc/pdfrfc/rfc114.txt.pdf>.
4. Hauben R. From the ARPANET to the Internet : A Study of the ARPANET TCP/IP Digest and of the Role of Online Communication in the Transition from the ARPANET to the Internet [Електронний ресурс] / Ronda Hauben. – Режим доступу: http://www.columbia.edu/~rh120/other/tcpdigest_paper.txt.
5. Huckle S. Internet of Things, Blockchain and Shared Economy Applications / S. Huckle, R. Bhattacharya, M. White, N. Beloff // Procedia Comput. Science. – 2016. – Вид. 98. – с. 461–466.
6. Dingleline R. Tor: The second-generation onion router [Електронний ресурс] / Roger Dingleline, Nick Mathewson, Paul Syverson. – Режим доступу: <https://www.freehaven.net/anonbib/cache/draft-tor-design-2004.pdf>.
7. Cjdns [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://github.com/cjdelisle/cjdns/blob/master/doc/Whitepaper.md>.
8. Chris O'Brien. Open Garden uses FireChat in Tahiti to create cell phone network that eliminates need for carriers. (October 20, 2015). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://venturebeat.com/2015/10/20/open-garden-uses-firechat-in-tahiti-to-create-a-cell-phone-network-that-eliminates-need-for-carriers>.
9. Foster I. The Grid: Blueprint for a new computing infrastructure / Foster Ian, Kesselman Carl. – San Francisco, CA, USA : Morgan Kaufmann Publishers Inc., 1999. – 677 p.
10. SETI@home [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://>

setiathome.berkeley.edu/.

11. IPFS is the Distributed Web [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ipfs.io>.
12. PCI DSS Quick Reference Guide [Електронний ресурс]. – October 2010. – Режим доступу: <https://www.pcisecuritystandards.org/documents/PCI%20SSC%20Quick%20Reference%20Guide.pdf>.
13. Ланкин В. Е. Децентрализация управления социально-экономическими системами (системный аспект) : монография / В. Е. Ланкин. – Таганрог : Изд-во ТРТУ, 2005. – 228 с.
14. Baran P. On distributed communications: I. Introduction to distributed communications networks [Електронний ресурс] / Paul Baran. – Aug. 1964. – Режим доступу: https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_memoranda/2006/RM3420.pdf.
15. Nakamoto S. Bitcoin: A peer-to-peer electronic cash system [Електронний ресурс] / S. Nakamoto. – 2008. – Режим доступу: <https://bitcoin.org/bitcoin.pdf>.
16. Back A. Hashcash – A Denial of Service Counter-Measure [Електронний ресурс] / Adam Back. – Aug. 2002. – Режим доступу: <http://www.hashcash.org/papers/hashcash.pdf>.
17. Bmoney. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.weidai.com/bmoney.txt>.
18. Chaum D. Untraceable Electronic Cash / David Chaum, Amos Fiat, Moni Naor // Advances in Cryptology – CRYPTO '88 Proceedings.
19. Szabo N. Bit Gold [Електронний ресурс] / Nick Szabo // Unenumerated: An unending variety of topics. – December 2008. – Режим доступу: <https://unenumerated.blogspot.com/2005/12/bit-gold.html>.
20. Finney H. Reusable Proofs of Work [Електронний ресурс] / Hal Finney. – Режим доступу: <https://nakamotoinstitute.org/finney/rpow/index.html>.
21. Amadeo K. 2007 Financial Crisis Explanation, Causes, and Timeline: Here's How They Missed the Early Clues of the Financial Crisis [Електронний ресурс] / Kimberly Amadeo. – Режим

- доступу: <https://www.thebalance.com/2007-financial-crisis-overview-3306138>.
22. BTC to USD: Bitcoin to US Dollar Market Price–Blockchain [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.blockchain.com/charts/market-price>.
23. Wong J. Bitcoin Pizza Day 2018: Eight years ago today, someone bought two pizzas with bitcoins now worth \$82 million [Електронний ресурс] / Joon Ian Wong. – 2018. – Режим доступу: <https://qz.com/1285209/bitcoin-pizza-day-2018-eight-years-ago-someone-bought-two-pizzas-with-bitcoins-now-worth-82-million>.
24. How Many Bitcoins Are Lost Forever? [Електронний ресурс] / calaber24p (74). – Режим доступу: <https://steemit.com/bitcoin/@calaber24p/how-many-bitcoins-are-lost-forever>.
25. Bitxfy [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bitxfy.com>.
26. Sedgwick K. Man's Life Savings Stolen from Hardware Supplied by a Reseller [Електронний ресурс] / Kai Sedgwick. – 2018. – Режим доступу: <https://news.bitcoin.com/mans-life-savings-stolen-from-hardware-wallet-supplied-by-a-reseller/>.
27. Man Who 'Threw Away' Bitcoin Haul Now Worth over \$80m Wants to Dig Up Landfill Site [Електронний ресурс] // Independent. – Режим доступу: <https://www.independent.co.uk/life-style/gadgets-and-tech/news/bitcoin-value-james-howells-newport-landfill-hard-drive-campbell-simpson-laszlo-hanyecz-a8091371.html>.
28. CAP theorem [Електронний ресурс] // Wikipedia. – Режим доступу: https://en.wikipedia.org/wiki/CAP_theorem.
29. Coinbase maturity of 100 transactions [duplicate] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bitcoin.stackexchange.com/questions/22548/coinbase-maturity-of-100-transactions>.
30. Entropy (computing) [Електронний ресурс] // Wikipedia. – Режим доступу: [https://en.wikipedia.org/wiki/Entropy_\(computing\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Entropy_(computing)).

31. Specifications for the Secure Hash Standard [Електронний ресурс] // Federal Information Processing Standards Publication 180-4. – 2012. – Режим доступу: <http://csrc.nist.gov/publications/fips/fips180-4/fips-180-4.pdf>.
32. Merkle R. C. A Digital Signature Based on a Conventional Encryption Function [Електронний ресурс] / Ralph C. Merkle // Advances in Cryptology – CRYPTO '87, Lecture Notes in Computer Science. – Вид. 293. – с. 369–378. – Режим доступу: <https://people.eecs.berkeley.edu/~raluca/cs261-fl5/readings/merkle.pdf>.
33. Specification for the Advanced Encryption Standard (AES). [Електронний ресурс] // Federal Information Processing Standards Publication 197. – 2001. – Режим доступу: <https://nvlpubs.nist.gov/nistpubs/fips/nist.fips.197.pdf>.
34. Bos J. W. Elliptic curve cryptography in practice / J. W. Bos, J. A. Halderman, N. Heninger, J. Moore, M. Naehrig, E. Wustrow // 18th International Conference, FC 2014. – Springer Berlin Heidelberg, 2014. – P. 157–175.
35. Federal Information Processing Standard (FIPS) 186-4, Digital Signature Standard; Request for Comments on the NIST-Recommended Elliptic Curves [Електронний ресурс]. – October 20, 2015 // Computer Security Resource Center. – Режим доступу: <https://csrc.nist.gov/news/2015/fips-186-4-rfc-nist-recommended-elliptic-curves>.
36. Secp256k1 [Електронний ресурс] // Bitcoin Wiki. – Режим доступу: <https://en.bitcoin.it/wiki/Secp256k1>.
37. Miller V. S. Use of elliptic curves in cryptography / V. S. Miller // Williams H. C. (eds.) Advances in Cryptology – CRYPTO '85 Proceedings. CRYPTO 1985. Lecture Notes in Computer Science. – Springer, Berlin, Heidelberg, 1986. – Вид. 218. – с. 417–426.
38. Eskandari S. A First Look at the Usability of Bitcoin Key Management / S. Eskandari, D. Barrera, E. Stobert, J. Clark, Proceedings of the NDSS // Workshop on Usable Security (USEC), February 2015.

39. Tyagi A. Confirmed: "Malicious Code Deployed on Versions 5.0.2 through 5.1.0 of Copay & BitPay apps" / Anjali Tyagi. – 2018. – Режим доступу: <https://coingape.com/malicious-code-deployed-copay-bitpay-apps>.
40. Exploring Bitcoin: Signature Hash Types [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://medium.com/@support_62391/exploring-bitcoin-signature-hash-types-15427766f0a9.
41. Bitcoin Transaction 8bae12b5f4c088d940733dcd1455efc6a3a69cf9340e17a981286d3778615684 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.blockchain.com/en/btc/tx/8bae12b5f4c088d940733dcd1455efc6a3a69cf9340e17a981286d3778615684>.
42. Standard Transactions [Електронний ресурс] // Bitcoin Developer Guide. – Режим доступу: <https://bitcoin.org/en/developer-guide#standard-transactions>.
43. Back A. Enabling Blockchain Innovations with Pegged Sidechains [Електронний ресурс] / Adam Back, Matt Corallo, Luke Dashjr et al. – Oct. 2014. – Режим доступу: <https://blockstream.com/sidechains.pdf>.
44. Difficulty [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://en.bitcoin.it/wiki/Difficulty>.
45. Zhang R. Broadcasting intermediate blocks as a defense mechanism against selfish-mine in bitcoin / Ren Zhang, Bart Preneel // IACR Cryptology ePrint Archive, 2015.
46. Bitcoin Difficulty [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bitcoinwisdom.com/bitcoin/difficulty>.
47. Global Bitcoin Nodes Distribution [Електронний ресурс]. – December 2018. – Режим доступу: <https://bitnodes.earn.com/>.
48. Number Of Orphaned Blocks [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.blockchain.com/charts/n-orphaned-blocks?timespan=4years>.
49. Краузова Е. Валерий Вавилов, BitFury Group: «Блокчейн – индустрия на триллионы долларов» [Електронний ресурс] /

- Елена Краузова. – Режим доступу: <http://www.forbes.ru/tehnologii/344801-valeriy-vavilov-bitfury-group-blokcheyn-industriya-na-trilliony-dollarov>.
50. Blockchain Explorer–Search the Blockchain | BTC | ETH [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.blockchain.com/explorer>.
 51. Blockchain Hashrate Distribution–Blockchain.info [Електронний ресурс] // Blockchain. – Режим доступу: <https://www.blockchain.com/pools>.
 52. Bitcoin Energy Consumption Index [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://digiconomist.net/bitcoin-energy-consumption#assumptions>.
 53. U.S. Electric System Operating Data [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.eia.gov/realtime_grid/?src=data#/status?end=20180906T10.
 54. Bitcoin Energy Consumption Index [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://digiconomist.net/bitcoin-energy-consumption>.
 55. Rosenfeld M. Analysis of hashrate-based double-spending [Електронний ресурс] / M. Rosenfeld. – Dec. 2012. – Режим доступу: <https://arxiv.org/pdf/1402.2009.pdf>.
 56. Bitcoin Block #0 [Електронний ресурс] // Blockchain. – Режим доступу: <https://www.blockchain.com/btc/block/0000000000019d6689c085ae165831e934ff763ae46a2a6c172b3f1b60a8ce26f>.
 57. Lopp J. Bitcoin's Security Model: A Deep Dive [Електронний ресурс] / Jameson Lopp. – Nov 13, 2016. – Режим доступу: <https://www.coindesk.com/bitcoins-security-model-deep-dive>.
 58. BIP9 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://github.com/bitcoin/bips/blob/master/bip-0009.mediawiki>.
 59. Caffyn G. Chainalysis CEO Denies 'Sybil Attack' on Bitcoin's Network [Електронний ресурс] / Grace Caffyn. – 2015. – Режим доступу: <https://www.coindesk.com/chainalysis-ceo-denies-launching-sybil-attack-on-bitcoin-network>.

60. We're researching a DNS issue and looking into it. We apologize for the inconvenience. Stay tuned [Електронний ресурс] / @blockchain. // Twitter. – Режим доступу: <https://twitter.com/blockchain/status/786151063955136512>.
61. Simplified Payment Verification (SPV) [Електронний ресурс] // Bitcoin Developer Guide. – Режим доступу: <https://bitcoin.org/en/developer-guide#simplified-payment-verification-spv>.
62. Szabo N. The Idea of Smart Contracts [Електронний ресурс] / N. Szabo. – Режим доступу: <http://www.fon.hum.uva.nl/rob/Courses/InformationInSpeech/CDROM/Literature/LOTwinterschool2006/szabo.best.vwh.net/idea.html>.
63. Shamir A. How to Share a Secret [Електронний ресурс] / Adi Shamir // Communications of the ACM. – Nov. 1979. – Вид. 22, № 11. – с. 612–613. – Режим доступу: <https://cs.jhu.edu/~sdoshi/crypto/papers/shamirturing.pdf>.
64. Script opcodes [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://github.com/bitcoin/bitcoin/blob/v0.14.0/src/script/script.h#L46L187>.
65. Andresen G. BIP 0016: Pay to Script Hash [Електронний ресурс] / Gavin Andresen. – Jan. 2012. – Режим доступу: <https://github.com/bitcoin/bips/blob/master/bip-0016.mediawiki>.
66. BIP13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://github.com/bitcoin/bips/blob/master/bip-0013.mediawiki>.
67. Bradbury D. What the 'Bitcoin Bug' Means: A Guide to Transaction Malleability [Електронний ресурс] / Danny Bradbury. – Feb 12, 2014. – Режим доступу: <https://www.coindesk.com/bitcoin-bug-guide-transaction-malleability>.
68. BitMEX Research. The SegWit Transaction Capacity Increase – Part 2 – The First Month After Activation [Електронний ресурс] / BitMEX Research. – Sep. 2017. – Режим доступу: <https://blog.bitmex.com/the-segwit-transaction-capacity-increase>.

69. BIP125 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://github.com/bitcoin/bips/blob/master/bip-0125.mediawiki>.
70. Miller B. Improving Bitcoin Reliability through Child Pays for Parent [Електронний ресурс] / Brock Miller, Eli Haims. – Режим доступу: <https://blog.coinbase.com/improving-bitcoin-reliability-through-child-pays-for-parent-77e771bb04d6>.
71. Bitcoin Core :: Bitcoin Core 0.13.0 Released! [Електронний ресурс]. – Aug. 23, 2016. – Режим доступу: <https://bitcoincore.org/en/2016/08/23/release-0.13.0/#more-intelligent-transaction-selection-for-mining>.
72. Poon J. The Bitcoin Lightning Network: Scalable Off-Chain Instant Payments [Електронний ресурс] / Joseph Poon, Thaddeus Dryja. – January 2016. – Режим доступу: <https://lightning.network/lightning-network-paper.pdf>.
73. Payment channels [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://en.bitcoin.it/wiki/Payment_channels.
74. Working with micropayment channels [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bitcoinj.github.io/working-with-micropayments>.
75. Poon J. The Bitcoin Lightning Network: Scalable Off-Chain Instant Payments [Електронний ресурс] / Joseph Poon, Thaddeus Dryja. – January 2016. – Режим доступу: <https://lightning.network/lightning-network-paper.pdf>.
76. Alpha Release of the Lightning Network Daemon [Електронний ресурс]. – Jan 10, 2017. – Режим доступу: <https://lightning.community/release/software/lnd/lightning/2017/01/10/lightning-network-daemon-alpha-release/>.
77. Lightning-rfc [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://github.com/lightningnetwork/lightning-rfc>.
78. Lightning Network Explorer (TESTNET). Supported by ACINQ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://explorer.acinq.co>.

79. EOS.IO Technical White Paper v2 [Електронний ресурс]. – 2018. – Режим доступу: <https://github.com/EOSIO/Documentation/blob/master/TechnicalWhitePaper.md>.
80. Delegated Proof-of-Stake Consensus–Bitshares [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bitshares.org/technology/delegated-proof-of-stake-consensus>.
81. Proof-of-Importance. NEM: Technical Reference [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://nem.io/wp-content/themes/nem/files/NEM_techRef.pdf#section.7.
82. Lamport L. The byzantine generals problem / L. Lamport, R. Shostak, M. Pease // ACM Transactions Programming Languages and Systems. – Jul. 1982. – Вид. 4, № 3. – с. 382–401.
83. Mazières D. The Stellar Consensus Protocol: A Federated Model for Internet-level Consensus [Електронний ресурс] / David Mazières. – Режим доступу: <https://www.stellar.org/papers/stellar-consensus-protocol.pdf>.
84. Sompolinsky Y. SPECTRE: Serialization of Proof-of-work Events: Confirming Transactions via Recursive Elections [Електронний ресурс] / Yonatan Sompolinsky, Yoad Lewenberg, Aviv Zohar. – Режим доступу: <https://eprint.iacr.org/2016/1159.pdf>.
85. Sompolinsky Y. PHANTOM, GHOSTDAG: Two Scalable BlockDAG protocols [Електронний ресурс] / Yonatan Sompolinsky, Aviv Zohar. – Режим доступу: <https://eprint.iacr.org/2018/104.pdf>.
86. Siegel D. Understanding The DAO Attack [Електронний ресурс] / David Siegel. – Jun 25, 2016. – Режим доступу: <https://www.coindesk.com/understanding-dao-hack-journalists>.
87. BIPs [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://github.com/bitcoin/bips>.
88. Strange block 74638 [Електронний ресурс]. – August 15, 2010. – Режим доступу: <https://bitcointalk.org/index.php?topic=822.0>.
89. Woo W. Bitcoin Cash: BitPico 'Stress Test' Claims To Show Node Centralization [Електронний ресурс] / Wilma Woo. – 2018. –

- Режим доступу: <https://bitcoinist.com/bitcoin-cash-test-node-centralization>.
90. Duffield E. Dash: A Payments-Focused Cryptocurrency [Електронний ресурс] / Evan Duffield, Daniel Diaz. – Режим доступу: <https://github.com/dashpay/dash/wiki/Whitepaper>.
 91. Whitepaper:Nxt [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nxtwiki.org/wiki/Whitepaper:Nxt>.
 92. Bytecoin and its forks (Monero, Fantomcoin, Quazarcoin) [Електронний ресурс]. – May 28, 2014. – Режим доступу: <https://bitcointalk.org/index.php?topic=629122.0>.
 93. CryptoNote Standards [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cryptonote.org/standards/>.
 94. Maxwell G. Confidential Transactions [Електронний ресурс] / Greg Maxwell. – Режим доступу: https://people.xiph.org/~greg/confidential_values.txt.
 95. The Invisible Internet Project (I2P) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://geti2p.net/en/about/intro>.
 96. Parameter Generation-Zcash [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://z.cash/technology/paramgen>.
 97. Kravchenko P. Tokenization in a nutshell [Електронний ресурс] / Pavel Kravchenko. – Режим доступу: <https://medium.com/@pavelkravchenko/tokenization-in-a-nutshell-349968702e33>.
 98. Кравченко П. Теория токенизации / П. Кравченко, Б. Скрыбин. – Харьков : Промарт, 2018. – 46 с.
 99. David Crosbie [Електронний ресурс] // Penn Engineering Profile. – Режим доступу: In. <https://www.seas.upenn.edu/directory/profile.php?ID=221>.
 100. Confidential Assets [Електронний ресурс] / Andrew Poelstra, Adam Back, Mark Friedenbach, Gregory Maxwell, and Pieter Wuille. – Режим доступу: <https://blockstream.com/bitcoin17-final41.pdf>.
 101. Reid F. An Analysis of Anonymity in the Bitcoin System [Електронний ресурс] / F. Reid and M. Harrigan // Security and

- Privacy in Social Networks. – Springer New York, 2013. – P. 197–223. – Режим доступу: <https://users.encs.concordia.ca/~clark/biblio/bitcoin/Reid%202011.pdf>.
102. Herrera-Joancomartí J. Privacy in bitcoin transactions: New challenges from blockchain scalability solutions / J. Herrera-Joancomartí and C. Perez-Solá // Modeling Decisions for Artificial Intelligence: 13th International Conference, MDAI 2016. – Springer International Publishing, 2016.
103. Meiklejohn S. A fistful of bitcoins: characterizing payments among men with no names [Електронний ресурс] / Sarah Meiklejohn, Marjori Pomarole, Grant Jordan et al. // Proceedings of the 2013 conference on Internet measurement conference, 2013. – Режим доступу: <https://cseweb.ucsd.edu/~smeiklejohn/files/imc13.pdf>.
104. Ruffing T. P2P Mixing and Unlinkable Bitcoin Transactions. Anonymity of the people, by the people, and for the people / T. Ruffing, P. Moreno-Sanchez, A. Kate // IACR Cryptology ePrint Archive, 2017.
105. Chaum D. Blind Signatures for Untraceable Payments [Електронний ресурс] / David Chaum. – Режим доступу: <http://www.hit.bme.hu/~buttyan/courses/BMEVIHIM219/2009/Chaum.BlindSigForPayment.1982.PDF>.
106. Maxwell G. Coinjoin: Bitcoin privacy for the real world [Електронний ресурс] / G. Maxwell. – Mar. 2013. – Режим доступу: <https://bitcointalk.org/index.php?topic=279249.0>.
107. Ruffing T. CoinShuffle: Practical Decentralized Coin Mixing for Bitcoin [Електронний ресурс] / Tim Ruffing, Pedro Moreno-Sanchez, and Aniket Kate. – Режим доступу: <https://petsymposium.org/2014/papers/Ruffing.pdf>.
108. Van Saberhagen N. CryptoNote v 2.0 [Електронний ресурс] / Nicolas van Saberhagen. – Oct. 2013. – Режим доступу: <https://cryptonote.org/whitepaper.pdf>.

109. Introduction to MimbleWimble and Grin [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://github.com/mimblewimble/grin/blob/master/doc/intro.md>.
110. Courtois N. T. Stealth Addresses and Key Management Techniques in Blockchain Systems / Nicolas T. Courtois, Rebekah Mercer // Proceedings of the 3rd International Conference on Information Systems Security and Privacy (ICISSP 2017). – с. 559–566. – Режим доступу: <http://www.scitepress.org/Papers/2017/62700/62700.pdf>.
111. Malkhi D. Byzantine quorum systems / Dahlia Malkhi, Michael Reiter // Distributed Computing. – Oct. 1998. – Вид. 11, Вип. 4. – с. 203–213.
112. Van Wirdum A. The History of Lightning: From Brainstorm to Beta [Електронний ресурс] / Aaron van Wirdum. – Apr. 2018. – Режим доступу: <https://bitcoinmagazine.com/articles/history-lightning-brainstorm-beta>.
113. Three Gorges Dam [Електронний ресурс] // Wikipedia. – Режим доступу: https://en.wikipedia.org/wiki/Three_Gorges_Dam#cite_note-Xinhua20081007-11.
114. Van Wirdum A. Lightning's First Implementation Is Now in Beta; Developers Raise \$2.5M [Електронний ресурс] / Aaron van Wirdum. – Mar 15, 2018. – Режим доступу: <https://bitcoinmagazine.com/articles/lightnings-first-implementation-now-beta-developers-raise-25m/>.
115. Solidity [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://solidity.readthedocs.io>.
116. Bonneau J. SoK: Research Perspectives and Challenges for Bitcoin and Cryptocurrencies [Електронний ресурс] / Joseph Bonneau, Andrew Miller, Jeremy Clark et al. – Режим доступу: https://www.princeton.edu/system/files/research/documents/Felten_SoK.pdf.

117. Möser M. An Inquiry into Money Laundering Tools in the Bitcoin Ecosystem [Електронний ресурс] / Malte Möser, Rainer Böhme, Dominic Breuker // 2013 eCrime Researchers Summit. – Режим доступу: <https://maltemoeser.de/paper/money-laundering.pdf>.
118. The Next CryptoKitties? The Blockchain Might Not Be Ready [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.coindesk.com/token-summit-scaling-cryptokitties>.
119. Varshney N. Here's how much it costs to launch a 51% attack on PoW cryptocurrencies [Електронний ресурс] / Neer Varshney. – 2018. – Режим доступу: <https://thenextweb.com/hardfork/2018/05/30/heres-how-much-it-costs-to-launch-a-51-attack-on-pow-cryptocurrencies>.
120. BIP38 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://github.com/bitcoin/bips/blob/master/bip-0038.mediawiki>.
121. Conti M. A Survey on Security and Privacy Issues of Bitcoin [Електронний ресурс] / Mauro Conti. – Режим доступу: <https://arxiv.org/pdf/1706.00916.pdf>.
122. Maltese Marco E. G. Satoshi Nakamoto Writes To Cointelegraph About The Nobel Prize [Електронний ресурс] / Marco E. G. Maltese. – Dec. 17, 2015. – Режим доступу: <https://cointelegraph.com/news/satoshi-nakamoto-writes-to-cointelegraph-about-the-nobel-prize>.
123. BIP39 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://github.com/bitcoin/bips/tree/master/bip-0039>.
124. Wuille P. [Bitcoin-development] Scaling Bitcoin with Subchains [Електронний ресурс] / Pieter Wuille. – Режим доступу: <https://lists.linuxfoundation.org/pipermail/bitcoin-dev/2015-June/008617.html>.

Навчальне видання

КРАВЧЕНКО Павло Олександрович

СКРЯБІН Богдан Борисович

ДУБІНІНА Оксана Миколаївна

БЛОКЧЕЙН І ДЕЦЕНТРАЛІЗОВАНІ СИСТЕМИ

Навчальний посібник
для студентів закладів вищої освіти
У трьох частинах

Частина 1

В авторській редакції

Роботу до видання рекомендував проф. Кузнєцов О. О.

Редактор Курбатов О. С.

Підписано до друку 22.02.2019

Формат 60×90 11/16. Папір офсетний. Гарнітура Times.

Умовн. друк. лист. 27,5. Облік.-вид. лист. 18,69. Вид. № 2102.

Тираж 100 экз.

Надруковано у типографії ТОВ «ПРОМАРТ»

Тел. (057) 717-28-80